

Теорія та історія держави і права

УДК: 340.12

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19095384>

Аксіологічна природа державно-правових цінностей: між синтетичною єдністю та нормативною еклектикою

Костюкевич Олександр Костянтинович,

кандидат юридичних наук,

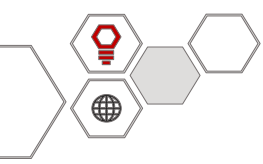
асистент кафедри кримінального правосуддя та правоохоронної діяльності

Волинського національного університету імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна, <https://orcid.org/0009-0000-1685-4578>

Прийнято: 20.02.2026 | Опубліковано: 28.02.2026

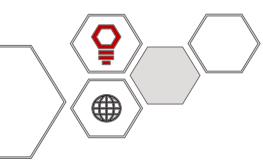
Анотація. Стаття присвячена комплексному теоретико-правовому дослідженню аксіологічної природи державно-правових цінностей та їх ролі у формуванні сучасного правопорядку. У центрі уваги перебуває проблема співвідношення синтетичної єдності та нормативної еклектики ціннісних орієнтирів права і держави, що набуває особливої актуальності в умовах трансформації правових систем, розвитку конституціоналізму та посилення ролі принципу верховенства права. Авторка обґрунтовує, що державно-правові цінності не є абстрактними ідеями, а становлять соціально визнані блага, які формуються в результаті взаємодії державної влади та суспільства і закріплюються у правових принципах, цілях та нормах. Значну увагу приділено аналізу аксіологічних підходів української правової доктрини, зокрема ідей В. В. Копейчикова, Б. О. Кістяківського, В. П. Горшенєва та О. О. Пиленка, що дозволяє розкрити історико-теоретичні засади формування державно-правових цінностей.

У статті досліджується співвідношення правомірності та доцільності як ключова проблема аксіології права, що відображає конфлікт між універсальністю правових норм і змінністю соціально-політичних інтересів. Розкрито соціальні передумови виникнення права як деперсоніфікованої системи регулювання, спрямованої на усунення свавілля та забезпечення передбачуваності суспільних відносин. Особливу увагу приділено концепції ймовірнісної природи права, відповідно до якої правове регулювання базується на прогнозуванні поведінки суб'єктів, а не на жорсткому детермінізмі. Проведено порівняльний аналіз із сучасними підходами західної філософії права — концепціями Дж. Раза, Р. Дворкіна, Р. Алексі та Ю. Габермаса, які розкривають право як поєднання процедурної раціональності, моральної легітимності та дискурсивної взаємодії.

Обґрунтовується, що соціальна та особистісна цінність права є взаємозалежними: право водночас виступає механізмом організації суспільства та гарантією реалізації суб'єктивних прав людини. Показано, що девальвація правових цінностей призводить до поширення правового нігілізму, який виникає внаслідок розриву між нормативними ідеалами та практикою правозастосування. Зроблено висновок, що збереження цінності права в сучасних умовах залежить від рівня суспільної довіри, ефективності правових інститутів, розвитку громадянського суспільства та здатності держави діяти у межах правових принципів.

Ключові слова: аксіологія права, державно-правові цінності, верховенство права, легітимність влади, правовий нігілізм, філософія права, принципи права, демократична держава.

The axiological nature of state-legal values: between synthetic unity and normative eclecticism

Oleksandr Kostiukevych,

PhD in Law,

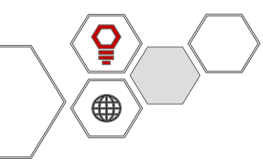
Assistant at the Department of Criminal Justice and Law Enforcement Activity

Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0000-1685-4578>

Abstract. The article provides a comprehensive theoretical and legal analysis of the axiological nature of state-legal values and their role in shaping the contemporary legal order. The study focuses on the problem of the correlation between the synthetic unity and normative eclecticism of value orientations of law and the state, which becomes particularly relevant in the context of legal system transformations, the development of constitutionalism, and the increasing significance of the rule of law principle. The author substantiates that state-legal values should not be perceived as abstract ideas; rather, they constitute socially recognized goods formed through the interaction between public authority and society and objectified in legal principles, goals, and norms. Special attention is paid to the analysis of axiological approaches within Ukrainian legal doctrine, including the ideas of V. V. Kopieichykov, B. O. Kistiakivskyi, V. P. Horshenev, and O. O. Pylenko, which makes it possible to reveal the historical and theoretical foundations of the formation of state-legal values.

The article examines the correlation between legality and expediency as a key issue of legal axiology, reflecting the tension between the universality of legal norms and the variability of socio-political interests. It explores the social preconditions for the emergence of law as a depersonalized system of regulation aimed at eliminating arbitrariness and ensuring predictability in social relations. Particular attention is devoted to the concept of the probabilistic nature of law, according to which legal

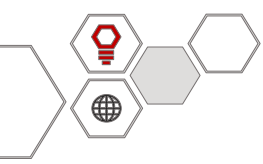
regulation is based on forecasting patterns of social behavior rather than on strict determinism. A comparative analysis is conducted with contemporary approaches in Western legal philosophy, including the theories of J. Raz, R. Dworkin, R. Alexy, and J. Habermas, which conceptualize law as a combination of procedural rationality, moral legitimacy, and discursive interaction.

The author argues that the social and personal value of law are interdependent: law simultaneously functions as a mechanism for organizing society and as a guarantee of the realization of individual rights. The paper demonstrates that the devaluation of legal values leads to the spread of legal nihilism, arising from the gap between normative ideals and the practice of law enforcement. It is concluded that preserving the value of law in contemporary conditions depends on the level of public trust, the effectiveness of legal institutions, the development of civil society, and the state's ability to act within the framework of legal principles.

Keywords: legal axiology; state-legal values; rule of law; political legitimacy; legal nihilism; philosophy of law; legal principles; democratic state.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному правознавстві дедалі більшої ваги набуває аксіологічний вимір дослідження права і держави. Зміна моделей державності, посилення ролі конституційних принципів, інтеграційні процеси та кризи довіри до правових інститутів актуалізують питання про природу державно-правових цінностей та їх системну єдність. Проблема полягає в тому, що право дедалі частіше розглядається не лише як сукупність норм, а як складна ціннісна система, яка відображає взаємодію державної влади, суспільства та моральних орієнтирів [6; 10].

Неминуче постає питання: чи є можливим синтетичне поєднання державно-правових цінностей як органічної системи, чи таке поєднання

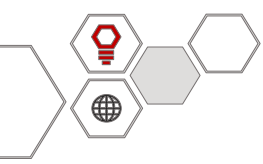
набуває еkleктичного характеру під впливом політичних інтересів і соціальних трансформацій. Ця проблема має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки від її розуміння залежить оцінка легітимності влади, ефективності правового регулювання та рівня суспільної довіри до права [8; 16].

В умовах трансформації правових систем особливої актуальності набуває питання про співвідношення правових і державних цінностей, межі їх взаємодії та можливість збереження єдиного ціннісного ядра права. Саме тому дослідження аксіологічної природи державно-правових цінностей безпосередньо пов'язане з такими важливими науковими і практичними завданнями, як забезпечення верховенства права, формування демократичної державності та подолання правового нігілізму [5; 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державно-правових цінностей розвивається у межах кількох взаємопов'язаних напрямів сучасної юридичної науки — філософії права, теорії держави і права, конституціоналізму та європейського правового дискурсу.

У вітчизняній правовій доктрині значна увага приділяється ціннісному виміру конституційного права, де правові цінності розглядаються як соціальні орієнтири, що набувають нормативної форми через принципи та інститути публічної влади [5; 6]. Сучасні дослідження наголошують, що право виконує не лише регулятивну, а й легітимізаційну функцію, формуючи довіру до державних інституцій [9].

Окремий напрям становлять роботи, присвячені верховенству права як базовій конституційній цінності. У цих дослідженнях підкреслюється, що верховенство права виступає критерієм політичної легітимності та обмеження влади, а його зміст розкривається через практику судів і механізми конституційного контролю [8].

Водночас у сучасному європейському науковому дискурсі спостерігається аксіологічний поворот, пов'язаний із посиленням ролі цінностей у праві Європейського Союзу. Цінності дедалі частіше використовуються як інструмент юридичної аргументації та оцінки діяльності держав [11; 14].

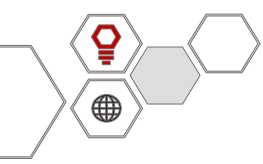
Вагомий вплив на сучасні аксіологічні підходи мають і класичні філософсько-правові концепції. Так, у теорії Дж. Раза верховенство права постає як чеснота правопорядку, спрямована на запобігання свавіллям влади [11]; дискурсивна теорія Ю. Габермаса пояснює легітимність права через суспільний консенсус [15; 19]; Р. Алексі обґрунтовує принципи як оптимізаційні вимоги [14]; а Р. Дворкін наголошує на пріоритеті прав людини над політичною доцільністю [12; 13].

Отже, сучасна наукова література демонструє поступове зміщення уваги від формального праворозуміння до аксіологічного аналізу права як динамічного соціального явища.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний масив досліджень, низка ключових питань залишається недостатньо розкритою. Насамперед це стосується проблеми співвідношення державних і правових цінностей як єдиної системи. Більшість праць аналізує або цінності права, або цінності держави окремо, не приділяючи належної уваги їх синтетичному поєднанню [6; 10].

Недостатньо дослідженою залишається також проблема меж між правомірністю та доцільністю у формуванні державно-правових орієнтирів. У сучасних умовах політизації права постає питання: чи здатне право зберігати власну ціннісну автономію, чи воно неминуче трансформується під впливом політичних інтересів [2; 12].

Ще однією невирішеною частиною загальної проблеми є дослідження феномену правового нігілізму як наслідку девальвації цінності права. У

науковій літературі цей феномен переважно розглядається з соціологічних позицій, тоді як його аксіологічний вимір потребує глибшого теоретичного осмислення [5; 17].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З огляду на наявні теоретичні дискусії та окреслені невирішені аспекти проблематики, метою статті є комплексне дослідження аксіологічної природи державно-правових цінностей крізь призму їх системної єдності, взаємодії та можливих проявів еклектичності в умовах трансформації сучасних правових систем. Особлива увага приділяється аналізу співвідношення цінностей права і цінностей держави, визначенню їх ролі у забезпеченні легітимності влади, стабільності правопорядку та формуванні довіри до правових інститутів.

Для досягнення поставленої мети у статті сформульовано такі завдання:

- розкрити теоретико-правові засади аксіологічного підходу до розуміння права та держави;

- проаналізувати концепції державно-правових цінностей у вітчизняній і зарубіжній філософсько-правовій думці;

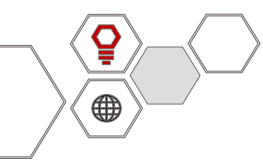
- визначити співвідношення правомірності та доцільності як ключової аксіологічної дилеми правового порядку;

- дослідити вплив сучасних політико-правових трансформацій на зміст і структуру державно-правових цінностей;

- обґрунтувати значення ціннісного виміру права для подолання правового нігілізму та зміцнення верховенства права.

Реалізація зазначених завдань спрямована на поглиблення теоретичних засад аксіології права та формування цілісного бачення державно-правових цінностей як інтегрованого феномена, що поєднує нормативний, соціальний і моральний виміри правового порядку.

Виклад основного матеріалу. Питання про єдність чи еклектичність державно-правових цінностей нерозривно пов'язане з аксіологічним

розумінням права. У межах української теорії держави і права вагомий внесок у формування аксіологічного підходу здійснив В. В. Копейчиков, який розглядав державно-правові цінності як соціальні блага, що визнаються суспільством і державою та об'єктивуються у правових принципах і нормах [1]. Його концепція сформувалася в руслі української правової традиції кінця ХХ — початку ХХІ століття, що орієнтувалася на європейське розуміння правової держави. [1].

Такий підхід дозволяє розглядати право як інструмент соціального консенсусу та результат взаємодії держави і суспільства. Державно-правові цінності постають не як абстрактні ідеї, а як історично зумовлені орієнтири, що закріплюються у нормативному порядку [6; 10].

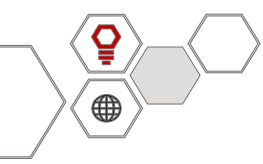
Поняття державно-правової цінності доцільно розглядати через співвідношення двох складових:

- цінностей права, які забезпечують нормативне впорядкування суспільних відносин;
- цінностей держави, що відображають організаційно-політичний аспект влади [1; 6].

Саме взаємодія цих елементів зумовлює необхідність визначення цілей правового регулювання. Цілі-цінності можуть істотно відрізнятися залежно від державно-політичного режиму та рівня демократичності державного устрою [8; 16].

У демократично орієнтованій державі діяльність влади обмежується правовими засадами, що підкреслює нерозривний зв'язок цінностей держави та права. Натомість недемократичні режими нерідко використовують лише зовнішню форму, імітуючи наявність правових принципів [8; 11].

Однією з ключових аксіологічних дилем права є співвідношення правомірності та доцільності. Історично право часто використовувалося як інструмент досягнення політичних або групових інтересів, що породжувало

спроби ототожнення цінності права з його практичною користю. Проте така редукція суперечить самій природі правового порядку та підриває універсальність правових принципів [6; 17].

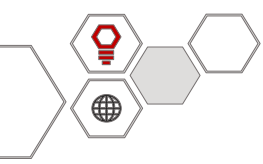
Ідеї Б. О. Кістяківського — українського філософа права та представника неокантіанської традиції — мають особливе значення для осмислення співвідношення правомірності та доцільності. Його концепція правової держави сформувалася у європейському інтелектуальному середовищі та заклала підвалини української ліберально-правової доктрини [2]. Це положення має фундаментальне значення для розуміння державно-правових цінностей, адже воно підкреслює, що право не може зводитися до інструмента утилітарної політики.

Правомірність виступає універсальною характеристикою права, яка забезпечує стабільність соціальних відносин. Доцільність же є релятивною категорією, здатною змінюватися залежно від соціально-політичної кон'юнктури. Саме тому підміна правомірності доцільністю призводить до девальвації права як цінності, що підтверджується як класичними концепціями філософії права, так і сучасними теоріями нормативної аргументації [12; 17].

Аксіологічна природа державно-правових цінностей пов'язана із соціальними умовами виникнення права. Як зазначав О. О. Пиленко, потреба у праві з'являється тоді, коли взаємодія між людьми виходить за межі родових або племінних зв'язків і виникає необхідність регулювання відносин між незнайомими особами [4].

Право постає як система деперсоніфікованих і загальних норм, спрямованих на забезпечення передбачуваності поведінки та усунення свавілля. Його об'єктивність полягає в тому, що встановлений правом порядок не залежить від суб'єктивних бажань окремих осіб [4; 6].

Ці положення дозволяють зробити висновок про спільність соціальних передумов виникнення права і держави. Обидва інститути спрямовані на

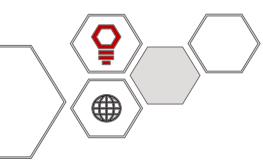
встановлення порядку та мінімізацію безладдя у складних соціальних системах. Саме тому поєднання цілей-цінностей права і держави є закономірним і обґрунтовує існування державно-правових цінностей як цілісного феномена [6; 10].

Водночас місія права значно ширша, ніж проста регуляція відносин. Воно не лише фіксує соціальні процеси, а й забезпечує справедливість та відображає моральні засади суспільства, що підтверджується як класичними українськими дослідженнями, так і західною філософією права [16; 17].

В. П. Горшенєв, представник харківської юридичної школи теорії права, розробляв ідею ймовірнісної природи правового регулювання, наголошуючи на необхідності прогнозування соціальної поведінки в межах правових моделей [3]. Його підхід сформувався в межах загальноєвропейської тенденції до переосмислення нормативності права в умовах соціальної динаміки. Воно ґрунтується на моделях поведінки, що відображають найбільш імовірний розвиток суспільних відносин.

У сучасній західній філософії права ціннісний вимір правового порядку розглядається крізь призму верховенства права, моральної аргументації та легітимності влади. Зокрема, Джозеф Раз підкреслював, що верховенство права є лише однією з чеснот правової системи, за допомогою якої вона оцінюється: «the rule of law is just one of the virtues which a legal system may possess» [11].

Рональд Дворкін, розвиваючи концепцію «law as integrity», наголошував, що право повинно сприйматися як цілісна система принципів, де права людини мають переважну силу над утилітарними міркуваннями більшості [12; 13]. Це підсилює аксіологічну тезу про неможливість редукції права до політичної користі. Роберт Алексі обґрунтовував, що правові принципи є вимогами оптимізації, які повинні реалізовуватися настільки, наскільки це можливо в конкретних умовах. Це означає, що право поєднує

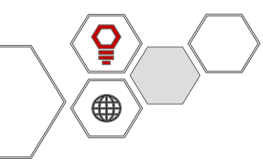
реальний і ідеальний вимір, формуючи міст між фактичністю влади та її моральною легітимністю [14]. Юрген Габермас пояснював легітимність правових норм через можливість їх раціонального прийняття всіма учасниками суспільного дискурсу, що підкреслює соціальну природу правових цінностей [15; 19]. Водночас сучасні дослідники дискурсивної теорії права наголошують на її ролі у поєднанні фактичності влади та нормативної значущості правових принципів [18; 19]. Таким чином, міжнародний науковий дискурс демонструє, що державно-правові цінності мають подвійний характер: вони виступають і процедурними принципами організації влади, і моральними орієнтирами суспільства.

Правові норми не гарантують стовідсоткового результату, оскільки вони регулюють свободу волі людини. Проте через механізми юридичної визначеності право прагне зменшити рівень невизначеності, створюючи передбачувану модель соціальної взаємодії [3; 6].

Це свідчить про подвійний характер права: з одного боку, воно залежить від раціональних і історичних факторів, а з іншого — виступає ідеальною цінністю, пов'язаною з ідеями справедливості, свободи та рівності. Такий підхід узгоджується з концепцією принципів як оптимізаційних вимог, запропонованою Р. Алексі [14].

Соціальна цінність права проявляється у його здатності організовувати суспільство на основі загальних правил, підтримуваних легітимними засобами. Право виникає як елемент культури, який забезпечує впорядкування міжособистісного спілкування та стабільність соціальних відносин [5; 6].

Поряд із цим існує і особистісна цінність права, що полягає у гарантуванні суб'єктивних прав людини та можливості їх практичної реалізації [12; 16]. Особисте сприйняття права формується через індивідуальний досвід взаємодії з правовою системою, проте воно не скасовує соціальної значущості права як явища.

У демократичному суспільстві сукупність індивідуальних оцінок здатна перетворюватися на суспільний запит, який впливає на законодавство через інститути громадянського суспільства та публічні механізми участі [15; 18].

Зростання недовіри до права породжує явище правового нігілізму. Його джерелом є розрив між декларованими цінностями права і реальним досвідом їх застосування. Якщо правова норма не відповідає принципам справедливості чи юридичної рівності, вона втрачає легітимність у суспільній свідомості [5; 17].

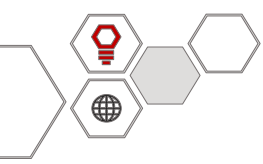
Нігілізм має антиціннісну природу і виникає тоді, коли суб'єктивний інтерес людини вступає у конфлікт із правовим регулюванням. Спочатку формується негативне ставлення до конкретної ситуації або дій посадових осіб, а згодом — загальна недовіра до права як інституту [6].

Особливо небезпечним є перетворення права на інструмент утримання влади або лобіювання вузькогрупових інтересів, що суперечить концепції права як моральної ідеї та підриває його соціальний сенс [17].

Висновки. Державно-правові цінності становлять складну аксіологічну систему, що формується на перетині соціальних потреб, моральних орієнтирів та політичних інституцій. Їх синтетична єдність ґрунтується на спільній природі держави і права — прагненні до впорядкування суспільних відносин і забезпечення справедливості.

Право не може бути зведене до політичної доцільності або утилітарної користі, оскільки його цінність полягає у встановленні універсального порядку, однаково обов'язкового для всіх. Ймовірна природа правового регулювання підкреслює динамічність права, але не заперечує його морального підґрунтя.

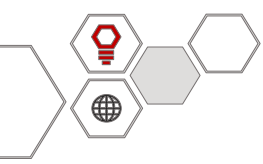
Збереження цінності права у сучасних умовах безпосередньо залежить від рівня суспільної довіри, ефективності правозастосування та активності громадянського суспільства. Саме гармонійне поєднання соціальної та

особистісної цінності права забезпечує його легітимність і стабільність державного розвитку.

Список джерел та літератури.

1. Копейчиков В. В. Теорія держави і права: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 320 с. URL: <https://nlu.edu.ua>
2. Кістяківський Б. О. Вибрані праці з філософії права. Київ : Основи, 1998. 669 с. URL: <https://chtyvo.org.ua>
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Львів : Край, 2007. 192 с. URL: <https://library.nlu.edu.ua>
4. Пиленко О. О. Соціальні передумови виникнення права. Харків : Право, 2005. 176 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua>
5. Рабінович П. М. Аксіологія права. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-43501>
6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2011. 656 с. URL: <https://pidru4niki.com>
7. Максимов С. І. Філософія права Роберта Алексі. *Вісник НЮУ ім. Ярослава Мудрого*. 2016. № 1. С. 89–97. URL: <https://journals.uran.ua/index.php/2075>
8. Шевчук С. В. Європейська правова традиція та принцип верховенства права. Київ : Реферат, 2011. 352 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua>
9. Бандура О. О. Правознавство у системі наукового знання: аксіологічно-гносеологічний підхід. Київ, 2010. 280 с. URL: <https://arm.navs.edu.ua>
10. Бачинін В. А., Панов М. І. Філософія права. Київ : Ін Юре, 2006. 472 с. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/mnp_fil_prava

11. Raz J. The Authority of Law: Essays on Law and Morality. Oxford : Oxford University Press, 1979. 292 p. URL: <https://academic.oup.com/book/10820>
12. Dworkin R. Taking Rights Seriously. Cambridge : Harvard University Press, 1977. 392 p. URL: <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674867116>
13. Dworkin R. Law's Empire. Cambridge : Harvard University Press, 1986. 470 p. URL: <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674518360>
14. Alexy R. A Theory of Constitutional Rights. Oxford : Oxford University Press, 2002. 506 p. URL: <https://global.oup.com/academic/product/a-theory-of-constitutional-rights-9780198258216>
15. Habermas J. Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge, MA : MIT Press, 1996. 631 p. URL: <https://mitpress.mit.edu/9780262581622>
16. Rawls J. A Theory of Justice. Cambridge : Harvard University Press, 1971. 624 p. URL: <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674000780>
17. Simmonds N. Law as a Moral Idea. Oxford : Oxford University Press, 2007. 224 p. URL: <https://global.oup.com/academic/product/law-as-a-moral-idea>
18. Günther K. The Sense of Appropriateness: Application Discourses in Morality and Law. Albany: SUNY Press, 1993. 382 p. URL: <https://sunypress.edu>
19. Baxter H. Habermas: The Discourse Theory of Law and Democracy. Stanford : Stanford University Press, 2011. 352 p. URL: <https://www.sup.org/books/title/?id>
20. McCormick J. P. Habermas' Discourse Theory of Law. Modern Law Review. 1997. Vol. 60, No. 4. P. 553–579. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com>

